

ביאורים

ביאור הר"ן לדברי חז"ל 'חכם עדיף מנביא', הוא שהחכם פועל ומערב את שכלו בהבנת ופסיקת התורה, ואילו הנביא, מעביר את שקיבל ללא התערבות. על פי הסבר זה קשה להבין את המשך דברי הגמרא, כיוון שנראה שהיא מבקשת למצוא סימני נבואה ממשיים אצל החכמים. עד עתה הבנו, שבעוד הנביא מקבל את נבואתו מהעליונים, החכם פועל אך ורק ברובד השכלי. הוא בוחן את הבעיה, בודק, חושב, מעלה אפשרויות ולבסוף מציג את פסק הדין, המבוסס על כוח שכלו בלבד. בימים הבאים נלמד שפסיקת החכמים אינה נשענת אך ורק על שכלם. כאשר החכם פוסק דין, מלווה אותו הארה מהעליונים, ובלשון הרמב"ן, החכמים 'יודעים האמת ברוח הקודש שבקרבם' [בבא בתרא יב.]. הר"ן מסביר שהיסוד הזה כלול בכוננת דברי חז"ל 'חכם עדיף מנביא'. כיצד? על מנת להשוות שני דברים, עליהם להיות שייכים לאותה הקטגוריה. לדוגמה, השאלה איזה צבע כהה יותר, אדום או ירוק, אינה נכונה. בין גווני האדום ניתן למצוא, גוון רגיל, גוון כהה, גוון בהיר, וכך גם בגווני הירוק. אך בין ירוק לאדום, על אף ששניהם צבעים, אין יחס כזה. כוננת חז"ל באמירה: 'חכם עדיף מנביא' היא שחכם ונביא נמצאים על אותה הסקאלה, כלומר שבשניהם שייכת נבואה. ומתוך הדמיון הזה, מתברר שלחכם יתרון על פני הנביא.

כח הנבואה קיים גם בחכמים, אמנם קשה להבחין בו. זו אפוא השאלה העומדת בבסיס מהלך הגמרא שמביא הר"ן - היכן ניתן למצוא גילוי של נבואת החכמים?

לפי אביי, כשחכם אומר חידוש בשמו של חכם קדום אליו מבלי לשמוע אותו, הרי כאן נבואה. שהרי אם החידוש הוא פרי שכלו של החכם, כיצד לא עלה חידוש זה בידו של חכם אחר? מכאן שיש לאותו חכם כוח עליון מעל לשכל. אולם על כך מקשה רבא: 'אולי, בני מזל אחד נינהו'. ההתחדשות בבריאה הינה תוצר של השפע התמידי שהקב"ה משפיע עלינו. השפע התמידי משתנה בין זמנים שונים, למשל, זמני לידה של אנשים שונים. סוגי השונים של השפע האלו, יוצרים הבדלים בין אדם לחבירו. כמו כן, השפע פועל בחומר הגלם - הגוף שלנו, וכמו שפעולת האש משתנה בין החומרים השונים, כך גם פעולת השפע משתנה בין גופו של אדם זה לחבירו. התחלפות סוגי השפע, יחד עם ההבדלים הגשמיים שיש בין בני האדם, יוצרים את ההבדלים הרבים בין אדם לאדם. לפי רבא, עצם העובדה ששני חכמים מחדשים חידוש זהה, אינה מורה שיש להם נבואה, אלא התאמה ודמיון כתוצאה מכך שאותו סוג של שפע א-לוהי פעל בשניהם ברגע יצירתם. לעומת זאת אצל חכמים אחרים פעלו כנראה סוגים שונים. יוצא אפוא שלפי רבא, בדבריו של אביי אין די כדי להוכיח את נבואת החכמים.

הרחבות

טיפת מזל

דילמא תרנויהו בני חד מזלא נינהו. רש"י פירש את המילה מזל: "מלאך שלו, ומליץ עליו" [שבת נג: ד"ה מזליה]. מבואר שם בגמרא שאותו המלאך מסייע לשמור על האדם (עיי' גם רש"י בבא קמא ב: ד"ה כתיב כי יגח). בביאור הדברים כתב רבי צדוק הכהן מלובלין שאותו המלאך, המליץ עליו ומסייע לו, אינו עושה זאת בגלל מעשיו הטובים של האדם, אלא מעצם בריאתו של האדם הוא זוכה למלאך שכזה [רס"סי לילה מג]. לפי דבריו נשאלת השאלה, מדוע זוכה האדם לשמירה מיוחדת כזו אף על פי שלא עשה למענה מאומה? הרב קוק מבאר את התפילה שאנו אומרים בוידוי של יום כיפור: "אלוהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי" כי כל אדם נוצר בעולם לצורך תכלית מסויימת ורק הוא מסוגל למלא תפקיד זה. לכן כל עוד לא נוצר האדם - סימן הוא שאין בו צורך. ואילו כאשר הוא מופיע בעולם - מבינים אנו כי נכון לו תפקיד חשוב שעליו למלא [עולת ראה עמ' שנו]. לאור דברים אלה של הרב קוק, נראה לבאר שגדלותו של האדם וחשיבות המשימה המוטלת עליו, הינם כבר סיבה טובה לשמור על האדם וללמד עליו זכות - עוד קודם שיעשה האדם כל פעולה על מנת להוכיח שהוא אכן מבצע את תפקידו.

שאלות לדין

האם לדעתך לא יכול להיווצר באופן מקרי מצב בו יאמרו שני חכמים שונים אותו דבר בדורות שונים? כיצד אם כן נסביר את דברי הר"ן?

כיצד נסביר את דברי רבא, לאור התפיסה המדעית העכשווית?

אף הסוגיא הבאה אחרי כן צריכה באור. שאמרו שם: "אמר אביי: תדע, דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרה משמיה דגברא רבה אחרנא כוותיה", ולפי הפרוש שנתפרש אין הגדון דומה לראיה. וכן מה שאמרו אחרי כן: "ודילמא תרנויהו בני חד מזלא נינהו" וכל הסוגיא צריכה באור רב. וכך פרושה:

דבר ידוע הוא, כי היחס לא יאמר רק בדברים מספיקים במין קרוב, אף אם אינם מספיקים במין אף אם הם מספיקים בסוג, לא יפל בהם התאר והיחס. ולזה לא יאמר: זה האדם חזק המראה או יפה המראה מזה הירק, לפי שעם היותם נופלים תחת סוג המראה, אחרי אשר אינם מספיקים במין, לא יתכן בהם היחס והפחות והיתר. ולפיכך, מפיין שאמר אמיר: "חכם עדיף מנביא", נתחייב לומר שיש בחכמים כח נבואי, כי אם לא, לא יקבלו הפחות והיתר, אף כי יהיו באחד מהם סגולות חשובות אינן בזולתו. ולפיכך הוכיח אביי: תדע, דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרה משמיה דגברא רבה אחרנא כוותיה", פרוש: תדע, שיש בהם כח נבואי - דאמר גברא רבה מילתא, שאדם אחד יחדש דבר לא יחדשוהו ולא יאמיתוהו רבים חכמים כמותו, ותלמיד אחר חכם שהיה קדום אליו חידשוהו כמותו, ולא יחדשוהו גם כן בזמנו וזולתו, ואלו השיגוהו אלו השנים בכח שכלי לבד, איך היה שאלפים מהחכמים שיום אליהם לא שערוהו, ואלו השנים שערוהו שעור שנה לגמרי מכל צדדיו, זה אי אפשר בכח שכל פשוט, אבל מצטרף אליו כח נבואי, כלומר: כח שהוא למעלה מן השכל.

ועל זה הקשה רבא ואמר: "מאי קושיא, דילמא תרנויהו בני חד מזלא נינהו", פרוש: דבר ידוע הוא, שהנפש מצד שהוא שכל נבדל^ו חל באדם כדעת רבותינו זכרונם לברכה, היא שנה בגוף ראובן ושמעון, אם כן, מדוע יתחלפו כחותם, שנה יהיה מוכן לקבול החכמה וזה יהיה בלתי מוכן אליה. זה יתחייב בהכרח מאחד משני דברים: או מצד החומר, או מצד נותן הצורה ומחדש ההויה. אם מצד החומר - כי אף שיהיה נותן הצורה אחד בשניהם, אחר שנה פועל בחומר הטוב וזה בחומר בלתי טוב, אי אפשר שיהיה הכחות בשני הפועלים אחדים ומספיקים. ועל זה הדרך הוא מה שאמרו ב"שבת" (קנו א): "האי מאן דכוכב חמה יהא - גבר נהיר וחסים יהא, משום דספרא דחמה הוא". דבריו הם מצד הפועל, אף אין פגנתם בשני אנשים שיהיו נולדים ככוכב חמה, והאחד - מזגו מן הטוב שבליחות ומזג מוחו המושבץ שיהיה, והאחר - עב שבליחות עכור, ואף על פי שהם נולדים ברגע אחד לא ישתוו בקבול החכמה, כי אף על פי שהפועל אחד, תתחלף הפעלה כפי התחלפות המתפעלים אשר פועל בהם, וזה ברור עם הסתכלות המועט, ועל זה הדרך יתחלפו כחות הנפש מצד מזגי הגוף, וישתנו גם כן מצד נותן הצורה, וזה תלוי ברגעי ההריון והלדה. ולפיכך הקשה רבא ואמר: "מאי קושיא", כלומר: אי זה הוכח הוא זה שיהיה לחכם כח נבואי מהספים שני אנשים מתחלפים בדבר אחד לא יספיקו בו זולתם, כי אפשר שיהיה זה מצד שהם בני חד מזלא, ולכן יספיקו כחות נפשם ושכלם, ואף כי יהיו מתחלפי המזג, לפי שהם מספיקים מצד הפועל יספיקו דעתם וסברותם, ואם לא יספיקו בהם רבים מהאנשים.

הסוגיא הבאה - בהקשר ל"חכם עדיף מנביא" הגמ' מביאה ראייה. **היחס** - לערוך השוואה בין דברים שונים. **רק** - אלא. **מספיקים** - הדומים זה לזה. **סוג** - קבוצה הכוללת כמה מינים. **ולזה** - ולכן. **לא יקבלו** - לא ניתן לתארם. **תדע וכו'** - אדם גדול אומר דבר ונאמר בשם אדם גדול אחר כמוהו. **לא שערוהו** - לא חשובו. **אבל** - אלא. **דילמא תרנויהו בני חד מזלא נינהו** - ואולי שניהם בני מזל אחד ולכן זכה אחד לכוון לדברי חברו. **שכל נבדל** - כח רוחני. **יתחלפו כחותם** - כוחותיהם שונים זה מזה. **נותן הצורה** - המלאך הקובע את תכונתו ומהותו העצמית של הדבר. **האי מאן וכו'** - אותו שנולד בזמן כוכב חמה יהא בעל מאור פנים וחסם בגלל שייכותו לחמה. **הפועל** - נתינת הצורה, הנולדים בזמן החמה יקבלו תכונה דומה. **מזגו** - טבע. **תתחלף** - משתנית. **ואם** - גם אם.